

WAYS TO ATTRACT FOREIGN CREDIT LINES AND INCREASE THEIR EFFECTIVENESS

Saloxiddin Soyibjonovich Ismoilov¹

Academy of Banking and Finance

KEYWORDS

Foreign direct investment;
Economic growth

ABSTRACT

The importance of data and discussions concerning women's roles in the digital realm is growing within gender and digital economy studies. This paper delves into the intricate relationship of women's roles in the digital economy over the past two decades. The analysis was based on a review of literature from scientific research and official documents from international bodies. Available sources indicate notable progress in recent years, yet persistent challenges remain. Various samples were created, and trends over time were evaluated through quantitative analysis. The overall findings suggest that women's roles in the digital economy are becoming more significant and evident. The study's results support global expectations that advocate for women's roles in the digital economy (glass ceilings), where women occupy key positions (women on boards) and are involved in decision-making (glass cliffs). The regression econometric model demonstrates that women's increasing significance in the digital economy is apparent through their extensive use of Internet networks (business, social), advanced digital skills, and presence as ICT experts. The paper concludes with several recommendations for the contemporary framework of the digital economy.

2181-2675/© 2024 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.11424132**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Trainee of the Department of Commercial Bank Management, Academy of Banking and Finance, Uzbekistan
(Hamkor89@gmail.com)

XORIJIY KREDIT LINIYALARINI JALB QILISH VA UNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

KALIT SO'ZLAR/

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar; Iqtisodiy o'sish

АННОТАЦИЯ/АННОТАЦИЯ

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TXI) har qanday mamlakatning iqtisodiy o'sishida muhim rol o'ynaydi, ayniqsa bozor tamoyillariga muvofiqlikda. Bu o'tish davridagi mamlakatlar iqtisodiyotini mustahkamlash va ularni global bozorga integratsiya qilish uchun juda muhimdir. TXI ilg'or texnologiyalar, zamonaviy bilimlar, mustahkam jihozlar va yangi sifat standartlarini joriy etish orqali milliy iqtisodiyotlarning modernizatsiyasiga yordam beradi va shu bilan yuqori o'sish darajalarini qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu tadqiqotning maqsadi qabul qiluvchi mamlakatlar tomonidan TDIni jalb qilish va rivojlantirish uchun qabul qilingan siyosatlarini aniqlash va xorijiy investitsiyalar oqimlarining qabul qiluvchi iqtisodiyotlarga ijobiy ta'sirlarini yoritishdir. Natijalar shuni ko'rsatadiki, xalqaro bozorlariga kirishni ta'minlaydigan, tijorat qulayliklarini ta'minlaydigan va soliq imtiyozlarini taklif etadigan siyosatlar xorijiy investorlarni jalb qilishda juda muhimdir.

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TXI) iqtisodiy adabiyotlarda turli jihatlarida, kirituvchi yoki qabul qiluvchi mamlakatlarga ta'siri, foydalari, xarajatlari, ta'sirlar va kuzatilgan yoki yashirin o'zgaruvchilar kabi jihatlarida o'rganilgan. Global iqtisodiyotda TXI iqtisodiy o'sishning muhim va o'ziga xos omili sifatida qaraladi.

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TXI) iqtisodiy integratsiya uchun alohida ahamiyatga ega bo'lib, o'sish, innovatsiya va tashkilotlarni qayta tuzish uchun imkoniyatlar ochib beradi. Bugungi kunda tashqi to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning (TXI) muammosiga katta ahamiyat berilmoqda, bu iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi asosiy omil sifatida ko'riladi. TXIning jalb qilish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, ko'pincha katta TXI oqimlari qabul qiluvchi mamlakat iqtisodiyotiga ba'zi naf keltiradi degan taxmin asosida.

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar milliy iqtisodiyotning rivojlanishi uchun muhim va yuqori samarali manbadir. Ruminiya uchun, dunyo iqtisodiyotiga imkon qadar samarali integratsiya qilishni maqsad qilgan, lekin cheklangan kapital resurslariga ega bo'lgan mamlakat sifatida, TXI bunday maqsadga erishishning bir yo'lidir. Ammo bu haqiqatni anglashdan tashqari, investitsiyalarni jalb qilishning amaliy va barqaror usullarini aniqlash va amalga oshirish zarur.

Muayyan lahzalar yoki iqtisodiy sektorlarda xorijiy investitsiyalarni rag'batlantirish yoki to'xtatish uchun, qabul qiluvchi mamlakat hukumatlari to'g'ridan-to'g'ri chora-tadbirlarga (masalan, subsidiyalar, soliq imtiyozlari yoki ozod qilishlar va h.k., xorijiy

firmalarni ma'lum bir yo'nalishda harakat qilishga undovchi rag'batlantirish vositalari) yoki bilvosita choralarga (tadbirkorlik qilish xarajatlarini oshirish va ayrim amaliyotlarni qisqartirish yoki yopishning dizayni qilingan tartiblar va/yoki cheklovlarni o'z ichiga olgan) murojaat qilishadi.

TXI'ning qabul qiluvchi iqtisodiyotlarga ko'plab afzalliklari bilan hisoblashib, bu oqimlarni jalb qilish ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun muammolarni hal qilishning eng samarali yo'llaridan biri. Bunday yo'lni muvaffaqiyatli bosib o'tish bu mamlakatlarning ma'lum tarmoqlarga e'tibor qaratish va TXI oqimlarining sifatini maxsus siyosatlar va maqsadli choralar orqali ta'sirlanish darajasiga bog'liq. O'z manfaatlariga, shuningdek, hamkorlar manfaatlariga mos keluvchi oqilona va tasdiqlangan munosabat qabul qiluvchi mamlakatning investitsiya jarayonini va uning iqtisodiyotga ta'sirini ta'sir qilish imkoniyatlarini oshirishi mumkin. Qabul qiluvchi mamlakatlarda, umuman olganda, ayniqsa o'tish davridagi mamlakatlarda TXI ni rag'batlantiruvchi ayrim siyosatlarni o'rnatish va joriy etish xorijiy kapitalni tortishga sezilarli hissa qo'shdi. Uch avlod xorijiy investitsiyalarni rag'batlantiruvchi siyosatlar haqida so'z boradi. (Butunjahon Investitsiya Hisobotiga ko'ra, 2001, Aloqalarni Rivojlantirish, UNCTAD, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Nyu-York va Jeneva, 2001, 123-124-sahifalar).

Birinchi avlodda hukumatlar xorijiy investorlarga nisbatan "do'stona" siyosatlarni qabul qiladi, TXI oqimlarini kamaytirish uchun to'siqlarni kamaytirish, mahalliy investorlar bilan nisbatan xorijiy investorlarga nisbatan kamsitmaslik siyosati orqali bozor mexanizmlarining funktsiyasini yaxshilash orqali liberallashtirishga murojaat qiladi. Ko'pgina mamlakatlar, ayniqsa rivojlanmagan institutlarga ega bo'lganlar, zarur bo'lgan iqtisodiy omillar asosida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyati mavjud ekan, uzoq vaqt davomida bu yo'l bilan TXIni jalb qilishni davom ettirishlari mumkin.

Ikkinchi avlod TXIni rag'batlantirish siyosatiga o'tish, qachonki qabul qiluvchi hukumat mamlakatni investorlar joylashuvi sifatida targ'ib qilish orqali faol ravishda xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga intiladi. Bu yondashuv milliy investitsiyalarni rag'batlantirish agentligini yaratishda namoyon bo'ladi. Bunday siyosatlar keng tarqalgan, chunki 1995 yilda tashkil etilgan "Jahon investitsiyalarni rag'batlantirish agentliklari assotsiatsiyasi" (WAIPA) hozirda 162 mamlakatdan 244 ta a'zoga ega

Investitsiyalarni rag'batlantirish siyosatining uchinchi avlodi birinchi ikki avlodning yondashuvi faqat boshlanish nuqtasi ekanligi va xorijiy investorlar ehtiyojlarini qondirish uchun tarmoqlar va firma darajasida kuzatilishi, shu bilan birga mamlakatning rivojlanish ustuvorliklarini hisobga olish zaruriyatini anglashdan boshlanadi. Bunday strategiya ayniqsa samarali, agar mamlakat ma'lum raqobat afzalliklariga asoslangan "klasterlar"ga ega bo'lsa, firmalarning ma'lum bir geografik hududda yig'ilishga tabiiy moyilligidan foydalanib va keyinchalik taniqli brend sifatida shakllanadi. Bunday yo'naltirilgan strategiyada asosiy element, potentsial xorijiy investorlarga mo'ljallangan aniq joylarni rivojlantirish va targ'ib qilishdir. Asosiy qiyinchilik, bu hududlar uchun "taniqli nom"

yaratish uchun zarur bo'lgan vaqt va xarajatlar hamda institutsional salohiyat nuqtai nazaridan katta harakatlarni talab qilishi bilan bog'liq. Biroq, uchinchi avlod siyosatlari tobora keng tarqalmoqda, bu viloyatlar darajasida (mamlakat ichida) va hatto shahar darajasida ko'plab investitsiyalarni rag'batlantirish agentliklarining paydo bo'lishi bilan tasdiqlangan. Bu qo'shimcha muammo keltiradi: turli ma'muriy darajadagi siyosatlarni muvofiqlashtirish zaruriyati, chunki yetarli darajada muvofiqlashtirilmagan holda, mamlakatning mintaqalari o'rtasida "soliq urushlari" kelib chiqishi yoki investorlar bilan bo'lgan majburiyatlarni bajarishda muvaffaqiyatsizlikka uchrashi mumkin.

Umuman olganda, mamlakatning iqtisodiy va geografik makoni ko'p tomonlama jozibador bo'lishi kerak, shunda ko'p millatli kompaniyalar o'z ishlab chiqarishini ko'chirishda ushbu hududni maqsad qilib oladi. Shuning uchun, hukumat siyosatlari ushbu makonni jozibador qilishga yo'naltirilishi kerak. Shu munosabat bilan, asosiy yondashuvlar quyidagicha aks ettirilishi kerak (UNCTAD, 2002): a) Savdo liberallashtirish choralari orqali mahalliy va import kiritishga kirishni yaxshilash; b) Rag'batlantirish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, bu narx raqobatbardoshligini oshirish uchun mo'ljallangan; c) Eksportni qayta ishlash zonalarini tashkil etish va rivojlantirish; d) Xalqaro rivojlanishlarga mos keladigan ko'nikmalarni yaratish orqali ishchi kuchini rivojlantirish.

Qabul qilinadigan yo'nalishni tanlashda siyosat faqat muayyan sharoitlarda va mavjud resurslarning ma'lum konfiguratsiyasida amalga oshirilishi mumkinligini hisobga olish kerak. Saytda o'ziga xoslik, qabul qilinadigan siyosatni tanlash jarayonida ustun bo'lishi kerak.

Bu kontekstda, TXI'ni rag'batlantirish agentliklari muhim rol o'ynaydi. Ularning maqsadi mavjud raqobat bardoshliklarni maksimumga oshirish va qabul qiluvchi mamlakatning umumiy rivojlanish strategiyasiga hissa qo'shish uchun TXIning jalb qilish bo'lishi kerak. Ular investitsiyalarni ularning foydalarini maksimumga oshiradigan sohalarga "yo'naltirish" va kompaniyalar ishlaydigan huquqiy asosni ta'minlash uchun javobgardir. Barqaror iqtisodiy va huquqiy muhit odatda TXI uchun iqtisodiyotning jozibadorligini oshirishga hissa qo'shadi.

Qanday turdagi TXI jalb qilinishidan qat'i nazar, asosiy maqsad ular yo'naltirilgan millatning rivojlanishiga hissa qo'shishdir. UNCTADga ko'ra, TXIning jalb qilish uchun mamlakatlar bir yoki bir nechta leverlar orqali harakat qiladi (UNCTAD, 2002, 197-214-sahifalar): a) Xorijiy bozorlarga kirishni ta'minlashga qaratilgan siyosatlar; b) Importga kirishni yaxshilashga qaratilgan siyosatlar; c) Tijorat imkoniyatlarini taqdim etish; d) Eksport ko'rsatkichlari talablar; e) Rag'batlantirishlarni qo'llash.

Bozoriga kirish TXIning jalb qilish jarayonida asosiy shartlardan biridir. Jahon iqtisodiy rivojlanishining sekinlashishi fonida proteksionizmning ozgina o'sishi kuzatilmoqda. Antidemping choralarni, kompensatsiya yoki himoya choralarni qo'llash chastotasi investitsiyalarni rag'batlantirishda foydalaniladigan rag'batlantirish usullarini qo'llash kabi xavotirli bo'lgan. Bunday chora-tadbirlar qilinishi rivojlanayotgan mamlakatlardan eksport uchun to'siqlar bo'lishi va TXIning jalb qilish jarayonini to'xtatishi mumkin.

TXIning uy mamlakatlarida ishlab chiqarishni ko'chirish qarorini bartaraf etish uchun bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilishi mumkin. Shu sababli, ishlab chiqarishni chet elga ko'chirishni oldini olish uchun mo'ljallangan rag'batlantirish va subsidiyalar TXI oqimlarini rivojlanayotgan iqtisodiyotlarga qarab qisqartiradi.

b) Import qilingan inputlarga kirishni yaxshilashga qaratilgan siyosatlar

Savdo rejimi TXI qabul qiluvchi mamlakat bo'lib, eksportga yo'naltirilgan xalqaro kompaniyalarning faoliyatiga ta'sir qilishi mumkin. Xususan, samaradorlikni oshirishga qaratilgan xalqaro kompaniyalar qabul qiluvchi mamlakatda import qilingan oraliq tovarlarga tayangan holda, xodimlar mehnat xarajatlarining foydalarini ishlatmoqda.

Shu vaziyatlarda, import tovarlariga qo'yilgan har qanday cheklovlar yoki tariflar umumiy ishlab chiqarish xarajatlariga ta'sir qiladi va shu sababli eksport mahsulotlari narx raqobatbardoshligini pasaytiradi. Ko'p hollarda, xorijiy investorlarning ko'rsatkich talablariga ishlab chiqarish jarayoni uchun kerakli bo'lgan import qilingan tovarlar bo'yicha imtiyozlar biriktiriladi.

Shu sababli, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish uchun bir qator chora-tadbirlar mavjud. Duty drawback tizimi eksport uchun ishlab chiqarishda ishlatiladigan import qilingan tovarlarning soliqlardan ozod qilayotgan keng tarqalgan usuldir. UNCTADga ko'ra, soliqdan ozod qilish huquqi bo'lgan tovarlar ichiga xomashyo va ishlab chiqarishda ishlatiladigan boshqa materiallar, masalan, energiya, yonilg'i yoki moy kiritilishi mumkin (UNCTAD, 2013).

Import qilingan tovarlarga imtiyozli shartlar to'g'risida gap ketganda muhim masala — bilvosita eksportyorlardir. Ular eksport faoliyatini bajaradigan xalqaro kompaniyalar uchun ishlab chiqarishda import qilingan inputlar ishlatadigan mahalliy kompaniyalar tomonidan ifodalanadi. Shu sharoitda, komponentlarning mahalliy ta'minotchilari bilvosita eksportyorlarga aylanishi mumkin. Odatda, ular ichki bozorda raqobatbardoshlikni saqlash uchun bunday soliqlardan ozod qilishlardan foyda ko'rishlari kerak (Felker, Jomo, 2000). Mexiko, Tayvan, Koreya yoki Keniyaga o'xshagan mamlakatlarda bunday imtiyozlar bilvosita eksportyorlarga beriladi.

Bunday tizimning qo'llanilishi yetarlicha qiyin va spekulyatsiyaga olib kelishi mumkin, bu amalga oshirilgan tovarlar uchun ta'sirlangan noqonuniy soliq kafolatlari uchun joy qoldiradi.

c) Tijorat imkoniyatlarini taqdim etish

Savdoni osonlashtirish bo'yicha chora-tadbirlar xalqaro tranzaksiyalar bilan bog'liq ravshan tartibni ishlab chiqishni o'z ichiga oladi, bu xalqaro miqyosda qabul qilingan amaliyotlar va odatlarga asoslangan. Ushbu amaliyotlar protseduralarni soddalashtirish va savdo va transportga oid qonunchilik tizimini muvofiqlashtirish uchun mo'ljallangan (UNCTAD, 2012). Shu bilan turli savdo hamkorlari o'rtasida tovarlar va axborot ayirboshlash tezligi oshadi.

UNCTAD bunday muammolarni hal qilish uchun maxsus yechimlar ishlab chiqdi. Shunday tashabbuslardan biri ACIS (Advance Cargo Information System) hisoblanadi. Bu

tizim transport operatsiyalari, shu jumladan, tovarlar va transport uskunalari joylashgan joy haqida real vaqt rejimida ma'lumot beradi.

Bundan kam bo'lmagan muhim jihat sifatida, bojxona avtomatlashtirish tizimi ASYCUDA'ni rivojlantirishdir. Ushbu tizim bojxona rasmlashtiruvchi jarayonlarini kamaytirish uchun mo'ljallangan bo'lib, 2012-yilda 90 dan ortiq mamlakatlarda joriy etildi. Filippinda ushbu tizimning amaliy natijalari daromad yig'ish tezligining sezilarli darajada oshishi va bojxona hujjatlarining to'rt kun o'rniga to'rt soat ichida berilishi bilan o'lchanadi.

d) Eksport ko'rsatkichlari talablar

Qabul qiluvchi mamlakatlardagi xalqaro kompaniyalar tomonidan eksport faoliyatini rag'batlantirish usullaridan biri ma'lum eksport ko'rsatkichlari mezonlarini joriy qilishdir. Xalqaro miqyosda ushbu talablar savdo bilan bog'liq investitsiya choralari orqali ko'rib chiqiladi va ularga nisbatan ehtiyotkorlik bilan yondashiladi.

1955 yilda OECD yagona xalqaro huquqiy asosni belgilaydi bo'lgan investitsiyalar bo'yicha xalqaro kelishuv ishlab chiqishni boshladi. Hujjat loyihasi yakunlanib, shartnoma tuzilmagan bo'lsa-da, u ko'plab mamlakatlarda o'z investitsiya qoidalarini liberallashtirishda yo'naltiruvchi aniq ko'rsatmalarni ishlab chiqdi (OECD, 2010).

Ko'rsatkich talablari borasida, loyiha shartnoma ularning mazmunidan qat'i nazar noqonuniy ekanligini prognoz qilgan: bu muayyan darajadagi ishlab chiqarish, eksport, mahalliy ishlab chiqarishdan ma'lum miqdorda tovarlar, qabul qiluvchi mamlakat xodimlariga texnologiya va nou-xau o'tkazishga yo'naltirilgan yoki qabul qiluvchi mamlakatning muayyan sonidagi fuqarolarini ilmiy-tadqiqot ishlariga jalb qilishni qamrab oladi.

FDI jalb qilish va targ'ib qilish bilan bog'liq holda, shuni ta'kidlash kerakki, qat'iy belgilangan rejani amalga oshirish, qanchalik murakkab bo'lmasin, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun zarur shart, ammo yetarli emas. Siyosatlarni amalga oshirish iqtisodiy taxminlarsiz (umuman olganda, belgilangan tabiati va ob'ektivlikka ega bo'lgan resurslar bilan ifodalanadi) va bir qator huquqiy va institutsional asoslarsiz mumkin emas.

Shuning uchun, xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb qilish siyosati faol bo'lishi, investitsiya yaratishi kerak. Biznes investitsiya tashabbusi nafaqat investitsiya imkoniyatlarini taklif qilish orqali, balki do'stona va foyda keltiradigan biznes muhitini rag'batlantirish va saqlash orqali boshlanishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Felker, G., Jomo, K. (2000) *New Approaches to Investment Policy in the ASEAN*, Asian Development Bank Institute.
2. Hughes, A., Brewster, H. (2002) *Lowering the Threshold: Reducing the Cost and Risk of Private Direct Investment in Least developed, Small and Vulnerable Economies*, London Commonwealth Secretariat, Economic Affairs Division.
3. OECD (2010) *Measuring Globalisation: OECD Economic Globalisation Indicators* OECD, Paris.
4. UNCTAD (2001) *World Investment Report - Promoting Linkages*, New York and

Geneva: United Nations.

5. UNCTAD (2002) World Investment Report - Transnational Corporations and Export Competitiveness, New York and Geneva: United Nations.

6. UNCTAD (2013) World Investment Report - Global Value Chains: Investment And Trade For Development, New York and Geneva: United Nations.

7. UNCTAD (2010) World Investment Report, Division on Investment and Enterprise.

8. UNCTAD (2011) World Investment Report - Non-Equity Modes of International Production and Development, New York and Geneva: United Nations.

9. UNCTAD (2012) World Investment Report - Towards a New Generation of Investment Policies, New York and Geneva: United Nations.